

CDV in gesprek over onderwijs

Door drs. M. Jansen

Nederland kampt met toenemende tekorten aan leraren, een hoog ziekteverzuim en een opvallend hoog aantal probleemleerlingen. Wat is de reden dat we in Nederland een 'crisis in het onderwijs' hebben en dat in landen als België en Frankrijk daarvan nauwelijks sprake is? Het verschil is dat bij ons de beroepstrots en het verantwoordelijkheidsgevoel van de leraar wezenlijk zijn uitgehold, aldus prof. dr. Andries Postma. Postma is hoogleraar Onderwijsrecht aan de Universiteit Groningen, voormalig lid van de CDA-fractie van de Eerste Kamer en voormalig ondervoorzitter van de Eerste Kamer. Binnen het CDA is hij voorzitter geweest van de commissie staatkundige vernieuwing en op het ogenblik voorzitter van de Commissie Onderwijs die in opdracht van het Wetenschappelijk Instituut een advies voorbereidt dat in het najaar zal verschijnen. Volgens Postma is geld alleen niet voldoende om het Nederlandse onderwijs weer op orde te krijgen. Verantwoordelijkheden moeten in het onderwijs weer naar een zo laag mogelijk niveau. En het CDA kan een sleutelrol vervullen wanneer het bereid is afstand te nemen van decennia lang bereden stokpaardjes.

POSTMA: Er is in de afgelopen decennia een sfeer ontstaan dat je een sukkel bent als je in het onderwijs gaat. Het bedrijfsleven zou veel beter zijn. Vroeger had het beroep echt status: 'die doet iets voor kinderen'. Daarin is de afgelopen 25 jaar snel verandering gekomen. Dat is een ernstige ontwikkeling. Immers onderwijs is van onschatbaar belang. De mensen die daar werken doen uiterst belangrijk werk: het (mee)vormen van kinderen tot verantwoordelijke burgers. Het hoofdprobleem in het Nederlandse onderwijs is de aantasting van de beroepstrots. Natuurlijk heeft dat te maken met de herhaalde bezuinigingen die bepaald niet evenredig waren. Ooit gaven we aan onderwijs 7,5% van het Bruto Nationaal Product uit en nu zijn we afgezakt naar 4,7%. De gemeenschap moet de leraar zijn beroepstrots teruggeven. Dat is een cultureel proces. Het beter financieel toerusten alleen is niet genoeg!

CDV: In zekere zin waren die bezuinigingen toch onontkoombaar? De financiën moesten toch op orde worden gebracht?

POSTMA: Dat is waar, maar het geeft te denken dat Nederland behoorlijk uit de toon valt wanneer je de status van de leraar hier vergelijkt met die in omliggende landen. In bijvoorbeeld België waren het financieringstekort en de staatsschuld veel groter en daar heeft toch niet zo'n grote kaalslag plaatsgevonden in het onderwijs als in Nederland.

CDV: Hoe verklaart u dat?

POSTMA: Natuurlijk valt het de verantwoordelijke politici - waaronder ook christen-

democratische - te verwijten dat zij het onderwijs zo uitgekled hebben. Maar ik wil ook een wat minder belichte kant noemen. Er valt ook het een en ander te verwijten aan het onderwijspersoneel zelf. Blijkbaar hebben zij de bezuinigingen over zich heen laten komen en hebben ze te weinig weerstand geboden. Daaruit kan ik geen andere conclusie trekken dan dat zij zelf onvoldoende overtuigd waren van het belang van hun eigen beroep. Waren ze dat wel, dan hadden ze zich veel sterker verzet tegen het uitkleden van de eigen sector.

CDV: Dat kan toch ook - omgekeerd - uitgelegd worden als het resultaat van een enorm arbeidsethos: ook al worden de omstandigheden slechter, men blijft zijn uiterste best doen. Misschien staakte men zelfs niet om te voorkomen dat de kinderen de dupe zouden worden.

POSTMA: Dat was dan een verkeerde opvatting over de eigen opdracht, over het belang van het eigen beroep. Wanneer je met een paar dagen staken verdergaande bezuinigingen afwendt, dan ben je ook - en op een veel betere manier - voor de belangen van kinderen aan het strijden. Leraren die overtuigd zijn van het maatschappelijk belang van het eigen beroep hebben ook de moed om actief te participeren in de vakbeweging.

CDV: Wat moet er veranderen?

POSTMA: Personeel in het onderwijs moet aan zware eisen voldoen. Daarom moet de Pedagogische Academie voor Basisonderwijs (PABO) juist zwaarder worden en niet

lichter. Ik heb ook grote vragen bij het gemak waarmee nu kansen worden geboden aan zij-instromers. Dat haalt de beroepstrots ook weer onderuit. Mensen met een veel kortere opleiding kunnen ook zo leraar worden! Bij chirurgen hebben we toch ook geen zij-instromers!

CDV: Wat kunnen we leren van de ons omringende landen?

POSTMA: In Frankrijk krijgen de beste leraren de beste plaatsen; overplaatsing is promotie. Men begint in het Noorden (*'Le Nord, c'est la mort'*) en naarmate men beter presteert, wordt men steeds verder naar

tijd van docenten in Vlaanderen rond de 40 jaar ligt. Dat geeft aan dat zij er beter in slagen om jongeren naar de lerarenopleidingen te krijgen. Een aantal factoren die daarbij een rol spelen zijn de volgende. Men heeft daar een grote mate van kleinschaligheid gehouden. Daarnaast heeft het onderwijzend personeel veel meer dan bij ons de eigen verantwoordelijkheid gehouden. Zo zijn er geen staatsexamens: elk bijzonder onderwijs ontwikkelt zijn eigen examens. De betrokkenheid van de docenten is daardoor veel groter. Daarnaast valt op dat de hiërarchische houding van docenten ten opzichte van leerlingen daar nog intact is. Zo worden

Andries Postma

het Zuiden overgeplaatst. De leraren zijn ambtenaren van de staat. Het is een beroep waartoe men moeilijk toegang krijgt. Er zijn zware eisen, zware competitieve examens en als men eenmaal leraar is heeft men zekerheid voor het leven. Daarnaast hoeven de Franse leraren minder lesuren te draaien en kunnen ze eerder met pensioen. Ook bijvoorbeeld België is leerzaam. Opvallend is daar dat de gemiddelde leef-

er op het schoolplein nog rijen geformeerd voor het naar binnengaan, zelfs op de middelbare scholen. Dat gaat misschien te ver, maar het geeft wel aan dat men daar hecht aan het leren van regels. Dat is iets dat kinderen en jongeren ook bijgebracht moet worden. Het Nederlandse fenomeen dat leerlingen in de klas rumoerig zijn, is echt niet vanzelfsprekend. In Vlaanderen is dat niet het geval. Ook hier wordt moed gevraagd van de

leraren om tegen de samenleving en zelfs tegen de ouders in te gaan. De school moet niet automatisch seismograaf van de samenleving zijn.

CDV: Nederlandse leraren klagen ook over het grote aantal lesuren dat zij moeten draaien.

POSTMA: Inderdaad is de werkbelasting te zwaar. In Nederland zijn dertig lesuren per week normaal, en daarbij komen dan nog eens alle bijkomende werkzaamheden. Dat is echte topsport. Om de gedachte te bepalen, zou het maximaal aantal lesuren teruggebracht dienen te worden tot 20 tot 22 uur per week. Het is betreurenswaardig dat in de vorige kabinetsperiode gekozen is voor klassenverkleining. Er had beter gekozen kunnen worden voor urenvermindering: dan zet je in op frisse leraren.

CDV: Heeft de afkalving van de beroepstrots ook te maken met de secularisatie? Is de pedagogische identiteit van leraren op bijzondere scholen daardoor niet verwaterd?

POSTMA: Het is een misverstand om te denken dat een religieuze identiteit gelijk staat aan pedagogische identiteit. Destijds bij de start van het bijzonder onderwijs werd in de protestantse zuil nadrukkelijk toegegeven dat zij nog geen pedagogische identiteit had. Toen de financiële gelijkstelling een feit was, zei professor Bavinck uit die zuil: nu begint het pas, we zullen een pedagogische identiteit moeten ontwikkelen. Het is de vraag of ze daarin zijn geslaagd. Ik denk eerlijk gezegd dat dat

niet het geval is. Daaraan zou vanaf nu ook veel harder gewerkt moeten worden. En dat kan dan het beste *bottom up* gebeuren. Vraag leraren zelf: wat doet u nu eigenlijk in de klas, en laat het hen vergelijken met wat hun collega's doen. Daarna zou dat eens op papier kunnen worden gezet. Zo wordt de gedachtevorming bij leraren zelf op gang gebracht. Tot nu toe heeft men het te vaak van bovenaf trachten op te leggen en dat werkt niet.

CDV: Het CDA heeft het de afgelopen jaren bij het uitstippelen van een overtuigende onderwijspolitiek moeilijk gehad. Het had decennia lang de onderwijsvrijheid zoals te vinden in artikel 23 van de Grondwet, als geloofsartikel gehanteerd. Het paarse kabinet ging daar veel vrijmoediger mee om en daartegen opponderen bleek geen groot succes. Er lijkt nog steeds sprake van een zekere verlegenheid.

POSTMA: In het CDA is te weinig gezien en erkend dat het sociaal grondrecht op goed onderwijs, geformuleerd in artikel 23, niet minder belangrijk is dan de vrijheid van onderwijs (ten opzichte van de staat). Zonder een goede invulling van het sociaal grondrecht kunnen burgers andere grondrechten, zoals bijvoorbeeld de vrijheid van meningsuiting, niet eens uitoefenen. In het CDA is te vaak de particuliere opvatting, dat bijzonder onderwijs het beste is voor het eigen kind, veralgemeeniseerd. Natuurlijk mag je als privé-persoon vinden dat bijzonder onderwijs voorrang verdient, maar niet als christen-democraat. In de politiek moet je abstraheren van je particuliere opvattingen en je afvragen wat in het belang is van de burger.

Het antwoord daarop is dat ieder kind gelijke kansen verdient en recht heeft op goed onderwijs, of dat nu openbaar of bijzonder is. Bovenaan moet staan: deugdelijk onderwijs voor elk kind en voldoende keuzemogelijkheden.

CDV: Het CDA is te veel de verdediger geweest van uitsluitend het bijzonder onderwijs?

POSTMA: Ja, het CDA moet afstappen van de gewoonte om artikel 23 van de Grondwet slechts gedeeltelijk te koesteren. Kamerleden zweren een eed van trouw op de Grondwet en dat betekent dat zij het gehele artikel 23 recht moeten doen in hun politiek handelen. Het zou pure politieke winst zijn wanneer het CDA nu eens duidelijk maakt dat het er is voor het hele onderwijs en niet alleen voor het bijzonder onderwijs. Beide vormen moeten zich goed kunnen ontplooiën en daarom is er ook de financiële gelijkstelling. In zijn beste momenten is dat wel ingezien door het CDA. Dat is bijvoorbeeld het geval in artikel 58 van de wet op het Primair Onderwijs, waarin gesteld wordt dat als er geen openbaar onderwijs is in een stad of dorp, het bijzonder onderwijs de leerlingen die zich aandienen, moet toelaten. In dit artikel - dat onder christen-democratisch bewind tot stand is gekomen - is erkend dat het recht op goed onderwijs uiteindelijk bovengeschikt is aan de vrijheid van onderwijs.

CDV: Het CDA heeft altijd gestaan voor de keuzevrijheid van ouders. Op een juiste manier?

POSTMA: De financiële gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs hield vroeger in dat iedereen die aan de getalsnorm en kwaliteitsnorm voldeed een school kon stichten. Dat vond men - inclusief de christelijke partijen - op een gegeven moment te duur worden. In 1923 vond de omslag plaats. Daarvoor kon men ook een anarchistische of socialistische school stichten. Vanaf 1923 is men begonnen die stichting aan strengere eisen te binden: men kreeg alleen geld wanneer men behoorde tot een erkende richting. En daarmee werd de vrijheid van onderwijs ingeperkt. Terugkijkend moet je constateren dat de christen-democratische stroming nooit het gehele grondrecht, maar slechts de beperking van dat grondrecht verdedigd heeft. Op grond van financiële motieven is men het grondrecht gaan beperken en die beperking is men gaan aanzien voor het grondrecht zelf.

CDV: U vindt dat het CDA moet pleiten voor het afstappen van die beperking bij het stichten van scholen.

POSTMA: Ik ben voorstander van een terugkeer naar de situatie van 1917 toen de vrijheid om scholen te stichten niet gebonden was aan het vereiste van richting. Dan wordt ook voorkomen dat om een Montessorischool op te richten je eigenlijk eerst fraude moet plegen: eerst bijvoorbeeld een religieus etiket kiezen (voor de bekostiging) en daarna pas de pedagogische identiteit (Montessori). Wel zou het goed zijn om de pedagogische doelstellingen te toetsen, zodat er geen blanco cheque wordt gegeven. Dat kan door de Inspectie,

het Ministerie of een raad van deskundigen. Wanneer de stichtingsvrijheid groter wordt zal dat kwaliteitsbevorderend werken omdat de scholen niet meer bij voorbaat verzekerd zijn van een regelmatige instroom van leerlingen. De concurrentie wordt groter.

CDV: De bemoeienis van het Ministerie op het onderwijs is enorm gegroeid de afgelopen decennia.

POSTMA: Ja, maar daarbij moet aangetekend worden dat het CDA daaraan zelf heeft meegewerkt! Eind jaren '80 was er de nota *De school op weg naar het jaar 2000*. Daar heeft het CDA voor gestemd. De grote ruil was dat de scholen meer autonomie kregen op het gebied van financiën en personeel, maar deze dan wel gemeten werden op hun *output*. De eindtermen werden centraal vastgesteld. De vrijheid aan scholen werd dus gegeven met het doel om meer inhoudelijke controle te realiseren. En wat daaruit voortgekomen is, hebben we de afgelopen jaren kunnen zien. De inhoudelijke bemoeienis is alleen maar toegenomen. Het grote nadeel daarvan is dat dat niet goed is geweest voor het verantwoordelijkheidsgevoel van docenten. Er zou juist wat de inhoud betreft meer aan hen moeten worden overgelaten. Vroeger werd het MULO-examen bijvoorbeeld door leraren zelf gemaakt. Een dergelijk systeem bestaat nog steeds in Vlaanderen: men maakt daar de examens zelf. Er is dan nog een zogenaamde homologie, een soort marginale toetsing door een staatscommissie. Het is veel beter dat docenten zelf de eindtermen maken. Dat motiveert enorm. Natuurlijk zullen

Nederlandse leraren niet staan te springen, maar het zou heel goed zijn om hen die verantwoordelijkheid (terug) te geven. We geven burgers toch ook op het gebied van sociale zekerheid en pensioenen steeds meer eigen verantwoordelijkheid, waarom docenten dan niet.

CDV: Zou de overheid dan ook een veel kleiner deel van het *curriculum* moeten voorschrijven?

POSTMA: Je zou kunnen denken aan het van overheidswege vaststellen van slechts 50% van het *curriculum*. Een ander voordeel is dat scholen dan ook de ruimte om een eigen regionaal profiel te kiezen. Zo zou het kunnen zijn dat scholen in Maastricht het heel nuttig vinden om meer aan Frans te doen en scholen in Groningen liever Duits kiezen.

CDV: Van centralisering en uniformering naar subsidiariteit en contextualisering?

POSTMA: Ja! Kijk je naar de Nederlandse geschiedenis dan hebben we te maken met een 200-jarige geschiedenis van uniformering. Dat men daartoe destijds overstapte, is heel begrijpelijk en honorabel. De Zeven Provinciën moesten bij elkaar gebracht worden en die centralisering is één van de succesfactoren geweest voor de welvaart van Nederland. Maar we moeten wel beseffen dat die eenwording voltooid is. Nu kunnen we rustig weer de andere kant opgaan: van regionalisering en differentiatie. Dat is een andere fixatie waarvan wij als christen-democraten afstand moeten nemen: dat de invulling van het sociaal grondrecht onderwijs altijd dezelf-

de inhoud zou moeten hebben. Dat hoeft helemaal niet: die invulling kan ook gekoppeld worden aan tijd en plaats. Daarbij past meer verantwoordelijkheid voor burger en docent.

CDV: In het CDA keert met regelmaat de leuze 'school aan de ouders' terug. Vindt u dat een goede leuze?

POSTMA: Ik heb daar mijn vraagtekens bij. Ik denk wel eens dat het op een historisch misverstand berust: we hebben vaak geleerd dat de schoolstrijd door ouders zou zijn gevoerd. Dat is onjuist. De schoolstrijd is begonnen door de schoolbesturen die in meerderheid samengesteld waren uit ouders zonder schoolgaande kinderen. Het is wel zo dat de ouders uiteindelijk volgden, maar de behoefte is destijds door een elite gearticuleerd. De ouder heeft in relatie tot de school eigenlijk twee rollen: die van staatsburger met het grondrecht om een school te stichten en daarnaast die van ouder als consument met een plicht ten opzichte van zijn eigen kinderen. Als staatsburger heeft de ouder niet de plicht gebruik te maken van het grondrecht: er is geen plicht om in een schoolbestuur zitting te nemen. Daarom vind ik de discussie om besturen te verplichten ouders op te nemen niet erg zinnig. Ouders zitten daar meestal niet op te wachten. Evenmin staan ze te springen om lid te worden van de medezeggenschapsraad. In de praktijk is dat interessant voor ouders met een hogere opleiding, andere ouders haken af en zijn niet meer betrokken bij school. Dat holt de betrokkenheid van ouders bij de school uit. Als ouder en consument heeft men

echter wel plichten die voortvloeien uit het feit dat je eigen kind op school zit. Op die plichten mogen ouders ook gerust gewezen worden. Het gaat er dan om dat het ten behoeve van het eigen kind goed is dat een ouder betrokken is bij school. En die betrokkenheid duurt zolang het kind op school zit. Daar is niks mis mee.

CDV: De veranderingen die u voorstelt, zullen de problemen in het onderwijs niet in een handomdraai kunnen oplossen.

POSTMA: Nee. Het is een misverstand te denken dat je de mammoettanker van het onderwijs in korte tijd weer op de goede koers krijgt. We denken tegenwoordig te vaak dat problemen heel snel op te lossen zijn. Maar waar het om gaat, is een toekomst voor het onderwijs uit te stippelen voor de komende dertig jaar. In de eerste fase van de schoolstrijd (rond 1800) waren er zelfs leraren die niet eens konden lezen en schrijven. Die problemen hebben we ook overwonnen. We moeten niet vervallen in democratisch ongeduld. Wil het CDA weer een fundamentele rol gaan vervullen bij het opnieuw inrichten van een goed Nederlands onderwijssysteem, dan moet het zich in ieder geval zeer rap gaan ontdoen van de taakverdeling dat het CDA er voor het bijzonder onderwijs is en PvdA en VVD er voor het openbaar onderwijs zijn. Laat het CDA zich opwerpen als de partij die staat voor de kwaliteit van het hele onderwijs!